

Over oude wallen in land van zand

In 't (Hengelse) Zand bij Zelhem liggen mysterieuze wallen, hier en daar wel zo groot als rivierdijken.

door
Henk Harmsen

henk.harmsen@gelderlander.nl

ZELHEM - Wat zijn toch die wallen in het dichte geboomte van landgoed 't Zand? Oude verdedigingswerken? Landweren om het vee binnen te houden?

De meest logische verklaring is dat ze bestaan uit opgestoven zand, gekeerd met hekken en boompjes in de tijd van de grote Achterhoekse zandverstuivingen. Of waren de hoekige wallen zelf bedoeld als middel om dat stuifzand tegen te houden?

Sikke Postma van Stichting Oud-Zelhem vond veel over de Zand-historie terug.

Ingezetenen van de Dunsborger Hattermer Mark, waar 't Zand onder viel, moesten vanaf 1703 elk jaar 'met de schuppe' komen helpen bij maatregelen om het stuifzand te keren. Postma: „Ik vermoed dat heidebrand, overmatige begrazing, turfsteken en schadden maaien in de Zelhemmer Heide de zandverstuivingen hebben veroorzaakt.

Vanaf 1739 worden vooral struiken, hekken en stugge grassoorten geplant. Met effect, maar vanaf 1777 denkt men dat het beter is denken te potten; dit levert achteraf ook nog geld op voor de marke.“ 't Zand wordt zo allengs meer en meer een bosgebied. In 1820 wordt 't Zand openbaar verkocht. Van der Heijden van kasteel Baak is koper voor 9.000 gulden.

De vorming van opgestoven zandduinen moet snel zijn gegaan, want op een oude kaart uit 1741 zijn in deze omgeving echte bergen getekend en in een beschrij-

ving uit 1772 is sprake van 'gebergten en zand-duinen', begroeid met heide. Het is lastig na te gaan of het hier wel over 't huidige Zand gaat, want daar moeten in die tijd toch al veel hekken hebben gestaan.

Zo blijft het hele verhalenhoofd toch raadselachtig. 't Zand heeft zandwegen met zogenaamde VRIGA-paaltjes voor

fietsers. Jammer is dat de half-verharding door de gemeente de mooie zandwegen niet ten goede komt. Het gebied heeft heide, vliegdennen en zandige plekken. Tijd voor een verkenning in het cultuurhistorisch rijke gebied. Mede-eigenares Claire Laane-de Fremery is bereid uit Oldenzaal te komen en ons mee te nemen naar de plek waar de wallen het best te zien zijn.

Vanaf de vroegere boswachterswoning 't Kruijselt (1920) aan de Berkendijk gaan we op pad. Claire rijdt ons handig rond over drassige zand- en graspaadjes, nog lege kampeerterreintjes. Links en rechts duiken in het bos de wal-

■ Claire Laane-de Fremery op de kruin van een van de oude wallen, waarover een voetpad loopt. foto StAM

len op. Claire's overgrootvader Frank de Fremery (geboren in 1862), die belegging zocht voor zijn gelden uit tabak en rubber in Indonesië, kocht het eerste deel rond 1919 van de ontginningsmaatschappij Wolfersveen. En andere overgrootvader Rudolf Dittlinger kocht onder andere landgoed 't Zand in 1934 van de (Duitse) houtvestersfamilie Passmann, die ook de Slangenburg bij Doetinchem bezat. De bosbouw was in die dagen nog lucratief vanwege de behoefte aan stuthout voor de kolennijnen.

Voor de oorlog gingen Zelhemse scholen als schoolreisje naar 't Zand, spelen in de duinen, weet Harry Somsen van Oud-Zelhem. Claire Laane wijst ons bij de Oude Ruurloseweg aan waar tot 1937 het GOLS-treintje Doetinchem-Ruurlo-Enschede reed, dwars door het landgoed, waar in de buurt van 't Kruijselt de halte Wolfersveen was. Per trein ging het hout naar de mijnstreken. „Onze overgrootvader wilde die halte ook om snel van en naar huis te kunnen komen. Het zou zo mooi zijn die halte en de loop van het spoor weer

op een of andere manier zichtbaar te maken“, zegt onze gastvrouw.

Die vertelt ook nog dat door een vonk uit het stoomtreintje een groot deel van 't Zand zou zijn afgebrand. Ongeveer gelijktijdig was er een tweede brand. Volgens De Telegraaf van 25 mei 1929 was de oorzaak die keer bliksemnslag in een berk en de rook hing tot boven Arnhem.

.....
Dit is deel 49, het voorlaatste deel, in de serie over Oost-Gelderse landschapsmonumenten.

Website: achterhoekweermooi.nl